

роботи з комп'ютером учителям необхідно після кожних 20 – 25 хв проводити вправи для профілактики зорової втоми і через кожні 45 хв вправи для профілактики загальної втомлюваності.

Діти 6-річного віку можуть безперервно працювати на ПК в індивідуальному режимі не більше ніж 10 хв.

Для учнів 10 – 11 класів проводять теоретичні заняття з основ інформатики та обчислювальної техніки протягом однієї академічної години і практичні заняття – протягом другої.

Перерви для відпочинку проводять тривалістю 5 хв після кожних 20 хв роботи і після кожних 45 хв – тривалістю 10 – 15 хв. Під час перерви діти повинні бути на свіжому повітрі і виконувати рухливі та фізкультурно-спортивні ігри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башмаков А.И., Башмаков И.А. Разработка компьютерных учебников и обучающих систем. – М., 2003. – С. 56 – 67.
2. Бирюкович А.А. Новые исследования. // Альманах. – 2001. – № 1. – С. 123 – 126.
3. Гигиенические требования к изданиям учебным для общего и начального профессионального образования. Санитарные правила и нормы СанПиН 2.4.7.1166 – 02. – М., 2002.
4. Даценко І. Гігієна дітей та підлітків: Підручник. – К.: Медицина, 2006. – 304 с.
5. Леонова Л.А. Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. – М., 1989. – С. 78 – 81.
6. Текшева Л.М., Элькснина Е.В., Перминов М.А. Гигиенические аспекты использования компьютерных средств обучения в системе общего образования // Гигиена и санитария. – 2007. – № 4. – С. 65 – 69.

УДК 378.034

А.С. Ушаков

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

КУЛЬТУРА ВЧИНКУ – СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ

У статті аналізуються різні концепції вчинку, розглядається сутність культури вчинку та визначається її виховний потенціал. Культура вчинку характеризується як один із компонентів духовної культури особистості.

В статье анализируются разные концепции поступка, рассматривается сущность культуры поступка и определяется её воспитательный потенциал. Культура поступка характеризуется как один из компонентов духовной культуры личности.

Different conceptions of act are analysed, the essence of culture of act is considered and its pedagogical potential is defined in the article. Culture of act is characterized as one of the components of personality's spiritual culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні українське суспільство переживає духовну кризу. Зміна ціннісних орієнтацій у молоді є результатом втрати морально-духовних ідеалів. Основним вектором життя людини є не фізична та психічна діяльність, а духовна, що має статус цінності. Духовність людини є шляхом до розуміння її сутності. Духовний розвиток особистості діалектично пов'язаний з культурою, яка, у свою чергу, дає ідеальні форми діяльності.

У ситуації глобальних змін посилюється значення духовно-моральних першоджерел, які починають усвідомлюватися як єдина сила, що здатна подолати байдужість, відчуження, існує об'єктивна потреба в піднесенні духовної культури молоді, відродженні гуманістичних ідеалів.

У процесі становлення морального обличчя людини провідну роль відіграє духовна культура, яка передбачає наявність моральної свідомості, усвідомлення морального та аморального, норм, принципів, правил, що прийняті в суспільстві, а також сформованого ставлення до явищ дійсності з точки зору суспільної моралі, моральних спонукань до дії, діяльності.

Сутність духовності виявляється у вигляді морального імперативу та вселюдності. Духовність пов'язує людину з цінностями свободи, добра, справедливості. Культура як знаково-символьна творча діяльність має метою втілення ідеалу краси і є основною формою розкриття людності в людині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблему вчинку всебічно досліджували філософи, психологи, педагоги, які розглядали його як особистісну форму поведінки, що зумовлюється розвитком моральної самосвідомості: М. Бахтін, І. Бех, В. Зінченко, Т. Кириленко, А. Ковальов, А. Комарова, С. Максименко, М. Мамардашвілі, І. Маноха, Б. Мещеряков, В. Роменець, В. Татенко, Т. Титаренко, Д. Узнадзе та ін.

Дослідженням самоприйняття людини через світоглядні та художні концепти займались М. Бахтін, М. Бердяєв, Г. Гачев, В. Розанов, В. Соловйов, П. Флоренський та ін.

Аналізу теорій культури особистості присвячені праці Г. Марселя,

А. Моля, Х. Ортегі-і-Гасета, Ж.-П. Сартра, І. Хейзинга, А. Швейцера та ін. Дослідників цікавила проблема конструювання образу людини в соціокультурному та художньому просторах, де культура розглядалась як універсальне джерело уявлень про вірець.

Різним аспектам виховання культури в учнівській молоді присвячено також сучасні дослідження В. Арнольдова, Г. Бриль, В. Бутенка, Л. Бутенко, І. Бужиної, В. Вирового, О. Коберника, Л. Коваль, І. Котеневої, В. Кудрявцевої, І. Шалімова, Г. Шевченко, П. Щербаня та ін.

Серед спеціальних педагогічних досліджень ми не зустріли цілісного погляду на виховання культури вчинку у сучасного студента, хоча опосередковано ця проблема розкривалася в наукових працях І. Беха, Є. Бондаревської, Н. Гузій, І. Карпенка, Н. Миропольської, О. Олексюк та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Культура вчинку є одним із критеріїв рівня духовності особистості, реальним виявом її дієвості. Розгляд культури вчинку в контексті виховання духовно-моральної культури у студентства, урахування об'єктивних потреб вищої школи в актуалізації значущості гуманістичних цінностей та формуванні моральної поведінки у студентській молоді, а також недослідженість науково-педагогічних аспектів означеної проблеми виявили низку соціально-педагогічних суперечностей, які проявляються між: духовною кризою у суспільстві та відсутністю ефективних важелів її протистояння; усвідомленням студентами моральних цінностей суспільства й антигуманним виявленням їх власної позиції у вигляді антикультурних учинків; позитивною мотивацією до моральних учинків та невмінням адекватно виразити позицію через свої дії.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Розкриття сутності культури вчинку передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати існуючі концепції вчинку;
- визначити місце вчинку у структурі духовності особистості;
- розкрити сутність культури вчинку та її виховний потенціал.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Духовність особистості проявляється у її діяльності, діях, учинках. Це передбачає виховання людини високої культури та високої моральності. Духовність людини тісно пов'язана з її моральною культурою, яка

характеризується рівнем засвоєних моральних цінностей.

В. Сухомлинський у своїй практиці на перше місце ставив не слова, не свідомість людини, навіть не віру в добро, а вчинки, в яких виявляється ставлення до іншої людини, до всього людського. Він уважав, що «гуманні вчинки в отроцтві і юності облагороджують особистість, підносять людину до її духовного розвитку» [7, 60].

Філософський підхід у дослідженні культури вчинку дозволяє виявити загальні ознаки цього явища як соціально-культурного феномена.

В аспекті нашого дослідження важливими є теоретичні положення філософа М. Бахтіна про вчинок як форму існування людини. Відносини між людьми відбуваються у вигляді вчинків. У зв'язку з цим М. Бахтін наголошував на тому, що думка людини, її зміст є «індивідуально-відповідальним учинком», часткою її життя, яке в цілому можна розглядати як окремий суспільний учинок.

Погляди М. Бахтіна на вчинок з морально-етичних позицій є стрункою гуманітарно-онтологічною концепцією, що висвітлює вчинок у площині «діалогійної етики». Відправна точка цієї концепції – категорія морального діяння, вчинок. Учинок розглядається з двох позицій: факт його здійснення – екзистенційний (учинок – момент життя) та мета вчинку (значення вчинку, його результат). М. Бахтін убачав кризу вчинку у розриві між мотивом учинку та його результатом.

М. Бахтін уважав, що вчинку притаманні такі властивості: аксіологічність (нетехнічність), відповідальність, єдиність, подійність. Він констатував, що сучасна людина часто відчуває себе впевнено лише у сфері стереотипної цивілізації, тобто там, де її як індивідуальності немає, але невпевнено, невільно і стурбовано там, «де вона – центр виходу вчинку» і де вона може зробити те, що окрім неї «ніким і ніколи не може бути зроблено» [1].

Учений розглядав необхідність ставлення до іншої людини не як до чогось зовнішнього, а як до свого внутрішнього «Я», організацію діалогу з ним, у процесі якого змінюється кожний його учасник, розуміння необхідності існування культурного різноманіття і діалогу, взаємодії, взаємозбагачення різних культур, залучення до культурних традицій, через які людина підноситься на принципово вищий рівень духовності.

Принциповим моментом бахтинського розуміння вчинку є вихід за межі багатьох науково дисциплінарних вимірювань – етики, естетики, психології,

психотерапії та ін. Унаслідок цього зміст морально-етичної проблематики переноситься з площини теорії у вимірювання реального буття людини, у сферу практичної дії суб'єкта, який «несполучно-неподільно» пов'язаний з «Іншим» (тобто з іншими людьми) стосунками та діями особистісної відповідальності. Це означає, що різноманітні сфери та проекції людського буття знаходять реальність тільки у події вчинку.

М. Мамардашвілі відзначав, що молоді люди роблять свої життєві вибори на основі існуючих історичних зразків – учинків, що здійснюються під впливом інших людей, які мають досвід здійснення вчинків, кожний з яких має унікальний характер, тобто мова йде про наслідування здатності до вчинкової унікальності.

Культура – це спосіб, образ, ознака, характеристика всього, з чим її пов'язують, одним словом, усе, що виражає свідому оцінку. Тому культура вчинку буде відповідати на запитання «як?». У цій ситуації час стає однією з найважливіших характеристик. Отже, темпоральність як атрибут вчинку змушує людину діяти в бутті часу. Мить буття – це культура вчинку.

У межах культурологічного підходу вчинок розглядається відносно норми культури, високих гуманістичних та естетичних світобачень, як форма творчого самовираження, самореалізації, стверджуючи унікальність особистості. Культура визначає вчинок, його форму, моральний зміст, засоби здійснення.

Для нашого дослідження важливою є думка В. Біблера про визначення поняття «культура»: а) культура є формою одночасного буття й спілкування людей різних культур – минулих, сучасних і майбутніх, формою діалогу і взаємопроникнення цих культур; б) культура – це форма самодетермінації індивіда в бутті особистості, форма детермінації нашого життя, свідомості, мислення, тобто культура – це форма вільного вирішення й перерішення своєї долі у свідомості її історичної й загальної відповідальності; в) культура у своїх творах дозволяє нам – автору, читачеві, слухачеві мовби знову народжувати світ, буття предметів, людей, своє власне буття з площини полотна, хаосу фарб, ритмів вірша, філософського початку, життєвостей морального катарсису [3, 289 – 290].

Культура є способом людського буття, в якому культура вчинку є його атрибутом. Це означає, що треба внести певні зміни у сформовані уявлення про цілі, шляхи та засоби становлення культури вчинку. Будь-яка зміна в культурі

виникає завдяки творчій активності особистості. Людина, будучи творінням культури, разом з тим є і її творцем. Існування культури пов'язано із внутрішнім діалогом, роботою людини над переосмисленням раніше накопиченого культурного досвіду, інтерпретацією попередніх змістів.

Згідно із семіотичною концепцією, культура визначається як система смислів. Знак і символ залежать від смислу, який вони виражають. Знак несе смисл, має значення, виражає думку. Знак набуває дійсного значення тільки тоді, коли його сприйняття пов'язане з певним смислом. Вираз «мати смисл» передусім означає «супроводжуватися думкою» чи «бути з думкою». Людина, яка перестала бути твариною, стала діяти згідно з думкою. Культурний зміст сприймається свідомістю через знакове оформлення й узагальнюється у світоглядних уявленнях. Продовжуючи цю думку, вчинок є ні чим іншим, як системою знаків, що несе певний культурний код.

Дії людини за зовнішніми ознаками не можна інтерпретувати однозначно і набувають статусу вчинку, коли розуміються в системі моральних норм, властивих певній культурі. Разом з тим розмаїття форм людської діяльності зумовлює багатогранність, багатозначність культури. Завдяки формам діяльності суб'єкта визначається його сутність, ціннісні орієнтири. Отже, вчинок як результат прояву внутрішнього духовного стану та свідомого відношення в системі «вчинок – відношення – людина» має реальний виховний сенс.

Розглядаючи вчинок як вияв присутності людини, причетності до всього, що відбувається, слід звернути увагу на те, що в культурі відбувається приєднання до інших логік, світобачень. Розуміння власних дій робить людину причетною до самого акту вчинку. Думки та почуття людини формують установку свідомості на вчинок, визначають його необхідність, доцільність, повинність [1].

У межах психологічного підходу принципово необхідним є розгляд концепції психології вчинку В. Роменця. Згідно з цією концепцією вчинок розглядається як спосіб самореалізації людини, акт її волевиявлення. Вчинок у розумінні В. Роменця – це найяскравіший спосіб вираження людської діяльності, який, з одного боку, включає до свого змісту особливості історичного рівня культури людини, а з другого – сам визначає цю культуру, оскільки є проявом суб'єкта історичної діяльності [5, 383]. Учений визначає вчинок як осередок будь-якої форми людської діяльності, не тільки моральної.

Вчинок виражає будь-які відносини між особистістю і матеріальним світом, він є способом особистісного існування в ньому. За В. Роменцем усе, що існує в людині і в олюдненому світі, є вчинковим процесом та його результатом. Учинок формує і виявляє найістотніші сили особистості, її активність і творчість у взаємодії зі світом. Він відкриває таємницю цього світу у вигляді практичного, наукового, соціально-політичного та іншого освоєння. Отже, як уважає дослідник, учинок слід розглядати як загальний філософський принцип, що допомагає тлумачити природу людини і світу в їх пізнавальному та практичному відношенні [4, 12 – 19].

В. Роменець обґрунтовував особливу роль вчинкової комунікації, значення культури в міжособистісному спілкуванні. Міжкультурна взаємодія є спікуванням між окремими людьми, завдяки чому «через інше «Я» людина пізнає своє», знаходить у собі невідомі для неї якості.

Ідеї В. Роменця продовжені у працях його послідовників: В. Татенка (вчинок у феноменологічній традиції), Т. Титаренко (вчинок екзистенції), Т. Кириленко (вчинок істини, вчинок краси, вчинок добра).

Поведінка людини є вихідним критерієм для аналізу характеру людини, її загального рівня культури. Форма поведінки показує, наскільки людиною опанована система культурних норм, відображає зміст. Щоб залучити людину до виконання необхідних поведінкових завдань, слід спиратися на ту мотивацію, яка спонукає особистість до відповідних учинків та підносити на більш високий рівень соціально значущі мотиви поведінки.

Педагогічний підхід передбачає необхідність пошуку ефективних шляхів виховання культури вчинку, визначення якостей, які слід сформувавши для морального та духовного розвитку студентів.

Культура вчинку є одним із компонентів духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої й зовнішньої краси. Виховний потенціал культури вчинку полягає в тому, що в ній відображено досвід цілих поколінь. Системний аналіз проблеми формування культури вчинку у студентської молоді передбачає вивчення історично-генетичного аспекту різних форм і напрямів залучення студентів до духовної культури. Незважаючи на цей факт, питання виховання культури вчинку у студентської молоді в контексті розвитку духовної культури особистості на сьогодні є нерозробленим. На нашу думку, це пояснюється, насамперед, тим, що поняття «культура вчинку» дуже складне, містке й багатогранне явище.

У сучасному словнику з педагогіки ми знаходимо таке визначення: вчинок – свідома дія, що оцінюється як акт морального самовизначення людини, в якому вона стверджує себе як особистість у своєму ставленні до іншої людини, групи чи суспільства, до природи в цілому. Вчинок – основна одиниця соціальної поведінки. У ньому проявляється та формується особистість людини. Реалізації вчинку передують внутрішній план дії, в якому подано свідомо виражений намір, є прогноз очікуваного результату та наслідків для оточуючих та суспільства в цілому. Вчинок може бути виражений дією чи бездіяльністю; позицією, яка вимовлена у словах; відношенням до чого-небудь, оформленому у вигляді жесту, погляду, тону мовлення, значеннєвого підтексту; у дії, спрямованій на подолання фізичних перешкод та пошук істини. Оцінюючи вчинок, необхідно враховувати систему норм, прийнятих у соціумі. Наприклад, у слов'ян нормою є не відповідати лихом на лихо, а проявляти толерантність, розуміння, полегкість. У мусульман, навпаки, доречна помста, адекватна завданям стражданням.

У широкому розумінні вчинок – матеріалізований відбиток певної специфічної моральної культури, носієм якої є суб'єкт вчинку.

Отже, вивчення структури вчинку приводить до усвідомлення значущості морального вибору як процесу, а вивчення останнього – знову до вчинку як матеріалізації домінуючих чинників цього вибору, вчинку як джерела саморуху всього процесу вибору.

С. Рубінштейн відзначав, що метою виховання повинно бути не зовнішнє пристосування людини до соціальних вимог, а формування в неї внутрішньої моральної позиції, тобто виховання можна розглядати як спеціально організований процес інтеріоризації (переведення «у внутрішній план») загальнолюдських цінностей [6, 91].

Розкриття сутності поняття «культура вчинку» потребує звернення до поняття «культура поведінки». У сучасному словнику з педагогіки дається визначення культури поведінки як сукупності форм повсякденної поведінки людини (у праці, побуті, спілкуванні з іншими людьми), в яких виражаються моральні та естетичні норми цієї поведінки. Ці моральні норми визначають зміст учинків, прописують, що саме люди повинні робити, культура вчинку розкриває, як конкретно здійснюються в поведінці вимоги моральності, яким повинен бути зовнішній вигляд поведінки людини, якою мірою обмежено,

природно та невимушено ці норми злилися з її образом життя, стали повсякденними життєвими правилами. У широкому розумінні до поняття «культура поведінки» входять усі складові зовнішньої та внутрішньої культури людини: етикет, правила поведінки з людьми та поведінка у громадських місцях. Справедливим буде вважати, що вербальна поведінка людини є показником її зовнішньої культури, вчинки – внутрішньої.

На відміну від культури поведінки, культура вчинку – інтегрована якість особистості, в якій подані смисли її культурного буття, відбиті в ідеальних уявленнях про моральні цінності, моральні почуття, високоморальну поведінку. Культура вчинку виявляється у високому рівні володіння системою загальнолюдських морально-естетичних цінностей, у становленні морального відношення до світу й до себе як основи моральної свідомості особистості.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність визначення поняття «культура вчинку». Тому, слідуючи логіці дослідження, культура вчинку визначається як показник морально-естетичної сутності дій людини; принципи, настанови моральної поведінки; інтегративна якість духовно розвиненої особистості.

Культура вчинку може розумітися як такий спосіб свідомої організації особистістю своїх учинків, що забезпечує її всебічний, гармонійний розвиток і повноту життєвих проявів та інтересів. У нашому розумінні культура вчинку є сукупністю історично сформованих моделей життя та діяльності (явних та неявних, усвідомлених та неусвідомлених, логічних та інтуїтивних), що існують у суспільстві, потенційним порадином у питаннях поведінки людей.

Аналізуючи культуру вчинку як самостійне явище, можна виходити з розгляду вчинку як одного з видів людської діяльності, специфічною особливістю якої є засвоєння світу природи та людини за допомогою ціннісних форм моральної свідомості та етики, у результаті чого відбувається накопичення морального досвіду, апробація та відбір моральних цінностей, що становлять частину цінностей культури в цілому.

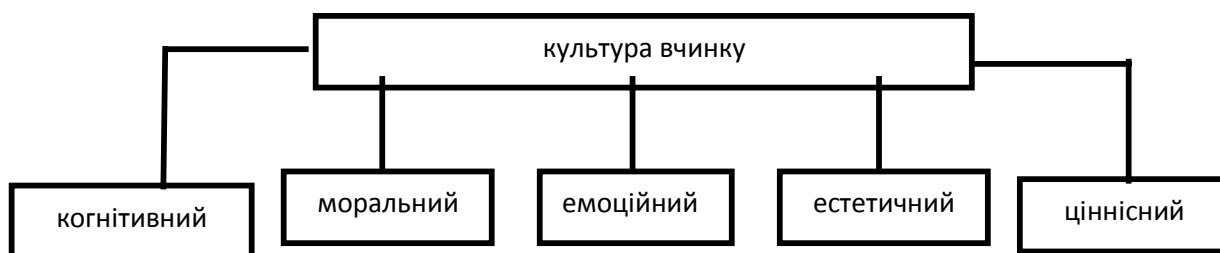
Культура вчинку органічно пов'язана з культурою вибору, з розвиненою почуттєво-емоційною сферою. Будь-яка дія суб'єкта завжди пов'язана з емоційними переживаннями, знаннями, ціннісними устремліннями, що і визначають культурну значущість дії та вчинку.

Аналіз культури вчинку здійснюється з урахуванням п'яти компонентів – почуттів, свідомості, світосприйняття, відношення й поведінки.

У культурі вчинку відбувається залучення до цінностей рідної культури, пошуки глибоких смислів моральної поведінки. В основі культури вчинку лежать яскраві зразки поведінки, традицій, історичні приклади, фрагменти національної культури.

На основі аналізу наукової літератури та узагальнення досвіду педагогічної діяльності ми розробили структуру культури вчинку студентської молоді, до складу якої ввійшли п'ять основних компонентів. Їх урахування має особливе значення для виховання культури вчинку.

Компоненти культури вчинку

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Психолого-педагогічний аналіз проблем моральної поведінки засвідчує, що культура вчинку є не набором розрізнених елементів, а системою з чіткою структурою, життєво важливими центрами та «периферією», що між її компонентами існує тісний взаємозв'язок, взаємозумовленість.

Отже, по-перше, культура вчинку є результатом виховання, що визначає наявність внутрішніх зв'язків між закріпленими нормами поведінки та можливістю звернення до них у життєдіяльності; по-друге, внутрішній світ людини є закритою системою світобачних уявлень, який вона подає через свої вчинки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Искусство и ответственность. К философии поступка. – К., 1994. – 384 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн.: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 278 с.
3. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: В 4 т. – Екатеринбург, 2000. – Т. 2. – Кн. 2. – С. 93 – 127.
4. Орбан-Лембрик Л. Соціальна поведінка як спосіб вияву активності особистості // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 12 – 19.
5. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1995. – 632 с.
6. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
7. Сухомлинский В.А. Нравственный идеал молодого поколения. – М., 1963. – 152 с.
8. Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К., 1997. – 161 с.